

Ko reikia stipriam notariatui?

Šiandien jau išgirdome daug vertingų pranešimų apie teisinę valstybę ir notariatą. Mano pranešimas – apie notariatą. Pabandysiu atsakyti į klausimą – ko reikia stipriam notariatui. Šios įžvalgos, tikiuosi, bus naudingos Ukrainos notariatui, kuris, nepaisant šalyje vykstančio karo, kartu su Teisingumo ministerija diskutuoja apie Notariato įstatymo pakeitimus, kurie padėtų Ukrainos notariatui tapti dar stipresniam. Išanalizavęs siūlomus pakeitimus ir atsižvelgdamas į Lotyniškojo notariato pagrindines vertybes bei Europos Sąjungos notariatų patirtį, noriu pateikti savo įžvalgas.

Pirmas svarbus elementas yra **notaro statusas**. Šiuo metu notarinius veiksmus Ukrainoje atlieka notariai, dirbantys valstybinėse notarų kontorose (valstybiniai notariai), arba užsiimantys privačia notarine veikla (privatūs notariai). Nors privačių ir valstybinių notarų įgaliojimai atlikti notarinius veiksmus bei jų sudarytų dokumentų teisinė galia buvo suvienodinti 2008 metais, tačiau išliko dualistinė notarų sistema.

Dualistinė valstybinio ir privataus notariato sistema sukuria ydingą situaciją, kuomet valstybiniai notariai atsiduria palankesnėje situacijoje nei jų kolegos, vykdančios savarankišką privačią veiklą. Valstybinių notarų pagrindinės veiklos sąlygos – įkainiai ir notarų skaičius, yra aiškiai reglamentuoti valstybės. Tuo tarpu privačių notarų skaičius bei įkainiai už jų teikiamas paslaugas nėra reguliuojami. Tai sąlygoja, jog notarinių paslaugų srityje valstybė konkuruoja su privačios profesijos atstovais.

Įstatymo pakeitimo projekte siūloma pereiti prie vieningo privataus notariato. Šis pakeitimas, mano nuomone, yra labai svarbus ir reikalingas.

Lotyniškojo notariato šalyse notaras atlieka valstybės deleguotas viešąsias funkcijas, tačiau savo darbą organizuoja savarankiškai, kaip laisvosios profesijos atstovas.

Privačių notarų sistema yra veiksmingesnė, palyginti su valstybinių notarų, kurie yra valstybės tarnautojai, sistema. Privatūs notariai, kaip valstybės įgalioti asmenys, konkuruoja

tarpusavyje paslaugų kokybe, kad pritrauktų daugiau klientų. Siekdami turėti daugiau klientų, privatūs notariai turi užtikrinti aukštą notarinių veiksmų ir teikiamų paslaugų kokybę.

Ukrainoje panaikinus valstybinius notarius, sumažėtų valstybės tarnautojų skaičius ir biudžeto išlaidos jiems išlaikyti. Privačių notarų suinteresuotumas atliktų notarinių veiksmų kiekiu ir kokybe, taip pat asmeninė notaro civilinė atsakomybė padėtų išvengti korupcijos.

Kitas svarbus dalykas yra tai, kad notarinius veiksmus atliktų **tinkamai tam pasirengę asmenys**.

Tarptautinė notarų sąjunga reikalauja, kad notariai, kaip profesionalai, siekdami verstis teisine praktika, atitinkamose šalyse įgytų maksimalią teisinę kvalifikaciją, išlaikytų egzaminus, suteikiančius teisę verstis šia profesija, ir turėtų reikiamų teisinių žinių, kad galėtų veiksmingai ir tiksliai tikrinti jų rengiamų aktų ir dokumentų teisėtumą.

Ukrainoje notarinius veiksmus gali atlikti ne tik notariai ir konsuliniai pareigūnai, bet ir vietos savivaldos institucijų pareigūnai. Šių nuostatų nesiūloma keisti ir svarstomame Notariato įstatymo pakeitimo projekte.

Esu įsitikinęs, kad kvalifikuotai atlikti notarinius veiksmus gali tik notariai, kurie yra išlaikę egzaminą, nuolat tobulinasi profesinėje srityje ir yra kontroliuojami Notarų rūmų bei Teisingumo ministerijos. Jokie kiti asmenys - nei notarų padėjėjai, nei notarų biuro darbuotojai, nei vietos savivaldos institucijų pareigūnai neturėtų atlikti notarinių veiksmų.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, atlikusi auditą "Ar užtikrinamas efektyvus antstoliams ir notarams pavestų valstybinių funkcijų vykdymas?", taip pat atkreipė dėmesį, kad vietos savivaldos pareigūnams nėra nustatyti kvalifikaciniai reikalavimai atlikti notarinius veiksmus, nenumatyta, kas ir kaip turėtų organizuoti jų mokymus, nėra vietos savivaldos pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų priežiūros. Noriu pasakyti - neįmanoma ir neefektyvu nustatyti vienodus kvalifikacijos, mokymo, priežiūros reikalavimus asmenims, kuriems notarinių veiksmų atlikimas yra tik pagalbiniė veikla. Kai notarinius veiksmus atlieka asmenys, neturintys tinkamos kvalifikacijos, jų kokybė negali būti užtikrinta ir dėl to gali nukentėti klientai.

Poreikis, kad kiti asmenys atliktų notarinius veiksmus, taip pat sumažėja dėl nuotolinio notarinių veiksmų atlikimo. Tuomet asmuo gali pasirinkti bet kurį šalyje dirbantį notarą ir nėra ribojamas jo užimtumu.

Todėl manau, kad Ukrainos notariato įstatymo pakeitimo projektas turėtų būti papildytas, nustatant, kad notarinius veiksmus atlieka tik notarai ir konsuliniai pareigūnai. Taip būtų užtikrinama, kad visi laikysis tų pačių notarinių veiksmų atlikimo taisyklių, bus vienodai apmokyti, jiems bus taikoma vienoda notarinės veiklos priežiūra ir vienoda profesinė civilinė atsakomybė. Taip būtų užtikrinama notarinio dokumento kokybė ir civilinių teisinių santykių stabilumas.

Kitas svarbus stipraus notariato elementas yra **profesinė savireguliacija**. Notarus vienija viena organizacija, kurią sudaro tik notarai ir kuri yra nepriklausoma nuo valstybės, tačiau atitinkanti viešosios teisės principus ir pripažinta teisės.

Ukrainos Notariato įstatymo pakeitimo projektu siūloma pereiti prie notarų profesijos savireguliacijos ir perduoti dalį įgaliojimų bei socialinės atsakomybės notariato srityje iš vykdomosios valdžios notarų savivaldos institucijai.

Toks pakeitimas yra sveikintinas. Notarų profesinės organizacijos gali lengvai gauti reguliavimui vykdyti reikalingą informaciją, reguliavimo išlaidas paskirsto savo nariams ir greitai reaguoja į besikeičiančias sąlygas. Skirtingai nei valstybės institucijų ar valstybės įsteigtos nepriklausomos įstaigos vykdomas reguliavimas, savireguliacija yra ne tik veiksmingesnis, bet ir valstybei nekainuoja.

Be kitų funkcijų notarų profesinei organizacijai gali būti pavesta ir notarų veiklos priežiūra, atliekant eilinius notarų veiklos patikrinimus, o Teisingumo ministerijai paliekant teisę atlikti notarų veiklos patikrinimus pagal asmenų skundus.

Teisingumo ministerijos vykdoma notarų savivaldos institucijos veiklos priežiūra pasireiškia teise apskųsti priimtus sprendimus teismui, tačiau Teisingumo ministras negali imtis jokių kitų priemonių (pvz., šaukti neeilinių notarų susirinkimų ir pan.).

Viešasis notaro funkcijų pobūdis lemia **griežtą notaro profesijos reguliavimą**. Siekiant užtikrinti valstybinę profesijos kontrolę ir paslaugų kokybę, lotyniškojo notariato šalyse notarai paprastai turi monopolį konkrečioms funkcijoms atlikti, t. y. notarinės funkcijos priskiriamos tik notarams, o kiti konkurencijos elementai, galintys turėti įtakos tinkamam funkcijų vykdymui (notarų skaičius, notarų atlyginimo dydžiai), yra ribojami. Valstybė nustato notarų skaičių, kuris turi atitikti gyventojų poreikius, bet kartu ir užtikrinti notaro ekonominį nepriklausomumą.

Valstybė taip pat paprastai nustato notarų atlyginimo dydžius. Lietuvos notariato įstatyme įtvirtinti šie notarų atlyginimo dydžių nustatymo kriterijai:

- tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertė,
- atliekamo notarinio veiksmo ar teikiamos paslaugos pobūdis,
- notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimas,
- notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika,
- kryžminis subsidijavimas,
- sąnaudos.

Atsižvelgdama į šiuos kriterijus, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nustato notarų atlyginimo dydžius pagal savo patvirtintą metodiką. Nuo 2023 m. spalio 1 d. visi notarų atlyginimo dydžiai Lietuvoje yra fiksuoti.

Nors notariatas yra tradicijų besilaikanti bendruomenė, tačiau visas sritis pasiekęs **elektronizavimas ir skaitmenizavimas** yra labai svarbus ir notariatui.

Ukrainos notariato įstatymo pakeitimo projekte numatyta, kad turėtų būti sukurta elektroninė notariato sistema.

Elektroninė notarų sistema užtikrintų duomenų vientisumą. Ji palengvintų duomenų ir dokumentų rengimą, saugojimą ir paiešką. Daug mažiau laiko užimtų statistinių duomenų apie notarinius veiksmus gavimas. Vėliau sistema galėtų būti naudojama nuotoliniams

notariniams veiksams atlikti. Dėl elektroninės notaro darbo vietos notaro darbas taptų efektyvesnis, kokybiškesnis ir greitesnis.

Ukrainos Notariato įstatymo pakeitimo projekte numatytos trys institucijos, atsakingos už elektroninę notariato sistemą - Teisingumo ministerija (sistemos turėtoja), techniniai ir funkciniai administratoriai. Kyla rizika, kad tarp šių trijų institucijų kils bendradarbiavimo problemų. Notariatui reikalingi pokyčiai gali būti įgyvendinami ne taip greitai, kaip norėtusi, nes reikės koordinuoti trijų institucijų veiksmus, o techninis administratorius turės juos įtraukti į savo veiklos planus.

Galiu pasidalinti Lietuvos patirtimi - eNotaras sistemą sukūrė Notarų rūmai savo lėšomis ir patys ją tvarko. Nuo 2021 m. liepos 1 d. eNotaras sistemoje atliekami notariniai veiksmai nuotoliniu būdu. Kaip rodo statistiniai duomenys, šis notarinių veikslių atlikimo būdas tampa vis populiariesnis. Šių metų liepos mėnesį nuotoliniu būdu buvo atlikta beveik dešimt procentų visų notarinių veikslių.

Tik mes patys sprendžiame, kokie sistemos patobulinimai yra reikalingi ir kada jie turi būti įgyvendinti.

Man atrodo, kad sistemos kūrimas patiems pareikalauja nemažai lėšų, tačiau leidžia turėti notarams ir jų klientams patogią sistemą.

Apžvelgiau keletą kiekvienam notariatui svarbių aspektų. Su Ukrainos notarų rūmais Lietuvos notarų rūmai bendradarbiauja jau seniai, savo paramą teikia Europos Sąjungos notariatų taryba ir atskiri jai priklausantys notariatai. Noriu dar kartą pasakyti kolegoms iš Ukrainos – padėsime, kuo galėsime. Jeigu reikalinga pagalba dėl svarstomo Notariato įstatymo pakeitimo projekto, dėl skaitmenizavimo projektų įgyvendinimo ar kitose srityse – visada kreipkitės.

Kartu iki pergalės! Razom do peremogi!